

MIKÓ-PRÉM ALEXANDRA

Bütösi János teológiai gondolkodásának foglalata és előzetes értékelése

ABSTRACT

A SUMMARY AND PRELIMINARY EVALUATION OF JOHN BUTOSI'S THEOLOGY

Thanks to John Butosi the Hungarian Reformed church accessed the contemporary theological results in the nineties. Professor Butosi was the person who taught Hungarian theologians that the church is fundamentally missionary in character. He worked at the Debrecen Reformed Theological University and had a great influence on the Department of Mission and Ecumenical Studies. Moreover, he wrote two outstanding books in Hungarian: „Missiology as a Theological Discipline” and „Building a Congregation Today.” He also founded two institutions: the Butosi Mission Fund, by offering his salary, and the Protestant Institute for Mission Studies, led by Anne-Marie Kool. The goal of the present study is to summarize and present the theology of John Butosi. Sándor Gaál emphasized three areas of his work: evangelism, diaspora life and the building of congregations. Butosi himself also thematized his theological thoughts. Comparing the above mentioned theories we can identify five significant topics in his thinking: ecclesiology, building of congregations, evangelism, mission, ecumenism, cults and heresy.

1. Bevezetés

A magyar református egyházi gondolkodás és a gyakorlati teológiát tudományosan művelők Bütösi Jánosnak is köszönhetik, hogy a kilencvenes években hozzájutottak aktuális, világszínvonalú teológiai eredményekhez. Ő fogadtatta el itthon azt az elvet, miszerint az egyház alapvetően missziói beállítottságú, valamint munkássága által ismerték el a missziológiát és gyülekezetépítést a többi tudományággal egyenrangú teológiai tudományokként.

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Misszió és Felekezettudományi Tanszékének ő adta meg az azóta is élő missziói irányultságát. Oktatói munkássága során megalapozta a missziológia és gyülekezetépítés magyar nyelvű szakirodalmát a „Missziológia mint teológiai tudomány”, valamint a „Gyülekezetépítés ma” című könyveivel. Mindkét mű a korabeli külföldi teológiai szakirodalom alapján, mondhatni világszínvonalon készült, hiszen nem csak európai, hanem amerikai és afrikai teológusok munkájára is alapozta. Diákjait azonban nemcsak oktatta a missziológia tudományára, hanem a gyakorlatban is eléjük élte azt különböző gyülekezetekben való missziói napok szervezése által, ahol hallgatóival szolgált. Fizetése felajánlásával megalapította az egyetemen a Bütösi Missziói Alapítványt, hogy az támogassa a tanszék munkáját. Mindemellett a Magyar Református Világszövetség elnöke volt, amely szolgálata során 1993-ban végiglátogatott több magyar diaszpórát a világon, majdnem minden kontinensen megfordulva. Szintén

kuratóriumi elnöke volt a Budapesten alapított, Anne-Marie Kool által vezetett Protestáns Missziói Tanulmányi Intézetnek.

Tanulmányuk célja nem Bütösi János életének, hanem teológiai gondolkodásának bemutatása. Gaál Sándor három területet emelt ki munkásságából: evangelizáció, diaszpóralét és gyülekezetépítés.¹ A „Három haza szolgálatában” önéletrajzi írásában maga adja közre legfőbb teológiai nézeteit.² A kettőt egybevetve öt teológiai területen foglalhatjuk össze gondolkodásának jelentőségét: ezek a magyarság hármas létmódja; az ekkleziológia; a gyülekezetépítés, az evangelizáció és a misszió; az ökumené; valamint a szekták és a tévtanítások.

2. A magyarság hármas létmódja

Az Amerikában való kényszerű maradás és az ott élt élet miatt sokat foglalkoztatta Bütösi Jánost a diaszpóralét kérdése. Ez a téma még inkább érintette az MRVSZ elnökeként. Úgy gondolta, a magyarság szétszakítottságának, szétszórásának és területileg megosztott létének bizonyosan van valamilyen értelme és feladata a Gondviselő Isten tervében. Ezeket a kérdéseket kutatva a következőkre jutott.³

Ravasz László nyomán megalkotta a magyarság hármas létmódjának elméletét, miszerint a magyarok az anyaország társadalma mellett kisebbségi létben élnek a Trianonkor elcsatolt területeken, valamint diaszpórákban a világ különböző tájain. Majd fölterte a kérdést, hogy „mi célból engedte vagy rendelte Isten hármas létmódunkat”. A magyarok hivatását és célját mind a három létmódra vonatkozóan megfogalmazza. Az anyaországbeliek feladatát az ellenséggel való megbékélésben látja, amely a Krisztus-követés egyik fontos eleme. A kisebbségi léttel kapcsolatban felhívja a figyelmet arra, hogy bár az emberi jogok valóban fontosak, és azok mellett kiállni erény és kötelesség, viszont az egyház és a teológia számára nem lehet az emberi jogok érvényesítése a végső cél. Sőt, rámutat arra is, hogy a Szentírásban és a keresztyénség történelmi kezdeteiben a kisebbség sosem átokként vagy tragédiaként jelent meg, ezért ma sem kell úgy tekinteni rá, ha az adott kisebbség Isten kisebbsége. Bütösi professzor szerint az elidegenedett világban keresnünk kell egymást, és közösséget kell vállalnunk egymással. A diaszpóralétben Isten missziói céljait fedezi fel. Ugyanis a professzor véleménye szerint a Biblia szerint az egyház is szétszórásban él, amelyben fel lehet ismerni a magvető példázatával hasonlóan Istennek ama célját, hogy a szétszórtak az új közegüket megtermékenyítsék az Igével.⁴

Bütösi János a magyarság hármas létmódját párhuzamba állítja az Apostolok Cselekedetei 1. fejezetének 8. versével, amelyet Jézus missziói stratégiájának nevez: „Ellenben erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt a föld végső határáig.” Jeruzsá-

1 GAÁL: Bütösi János, 687.

2 BÜTÖSI: Három haza szolgálatában, 155–194.

3 I. m., 174–175.

4 I. m., 175–178.

lemet az anyaországgal, Júdeát és Samáriát az elcsatolt magyar területekkel, a föld végső határát pedig a diaszpórával azonosítja. Ebben a párhuzamban fedezi fel a szétszórás és a területi megosztottság célját, a missziót.⁵

Bütösi János nemcsak a sorscsapást látja a szétszórásban, hanem a Gondviselő és történelmet irányító Isten akaratát is:

„A lényege ennek az, hogy ne csak oknyomozással közelítsünk a magyar református diaszpóra kérdéséhez, hanem célnyomozással is. »Abból a hitbéli felismerésből indul ki, hogy a keresztyének mindig és mindenütt diaszpórának, azaz szétszórattatásban élő jövevényeknek tudták magukat... A biblikusan látó magyar nemzet szétszórattatásában is Isten tettét látja, aki mindent azért cselekszik, hogy megtudják az emberek: Ő az Úr... A keresztyének a szétszórattatásban felismerték a missziói lehetőséget... Akik pedig szétszórattak, elmentek és hirdették az Igét. (ApCsel 8,4)»⁶

Meglátása szerint, nem azt kellene várniuk a kisebbségben élő magyaroknak, hogy többségbe kerüljenek, hanem azt, hogy Isten kisebbségévé váljanak. Amennyiben a diaszpórában élő egyház és magyar reformátusok megtanulnak misszióban élni, akkor a diaszpóralétből áldás fakad, ezáltal már ők maguk sem nehézséggé válnak meg saját szórványlétüket.⁷

3. Ekkleziológia

Bütösi János ekkleziológiáról és ekkleziasztikáról szólva kifejti azon nézetét, miszerint az ekkleziológia, vagyis a Biblia tanítása az egyházzal abszolút elsőbbséget élvez a másikkal szemben. Ennélfogva az egyház lényegének megfogalmazása során a biblikus teológia az irányadó, nem pedig az empirikus tapasztalat. Egyházzal szóló teológiai meggyőződését a Szentírásról kívül a hitvallásokra alapozza, valamint Victor János a Heidelbergi Káté 54–55. kérdésfeleletének magyarázatára, amely szerint az egyház mozgalom, nem pedig szervezet, amely Isten ügye, és a Szentlélek, valamint az Ige által végzi munkáját. Az egyház egyszerre látható és láthatatlan, létformája pedig a gyülekezet. Léte egyetemes, voltaképpen hit kérdése, ugyanis az egyház elfogadása hozzá van kötve a Krisztusba vetett élő hithez.⁸

A „Három haza szolgálatában” című könyvében az 1995-ös Missziói Törvény, ezzel együtt pedig a népegyházi rendszer kritikáját adja, ugyanis szerinte a törvény a korábban kialakult kereteket szentesíti, miközben ez nem feltétlenül viszi előrébb az egyház ügyét, vagy éppenséggel hátráltatja azt. Bütösi János szerint a parókiális rendszer és a lelkeszközpontúság ideje lejárt. Victor János közösségről megfogalmazott négy tételével támasztja alá a lelkeszközpontú gyülekezeti modell tarthatatlanságát.⁹

5 Bütösi: Ami előttünk van, 5.

6 Bütösi: A nyugati református diaszpóra mai krízise, 78.

7 Bütösi: Ami előttünk van, 5.

8 Bütösi: Három haza szolgálatában, 156–157.

9 I. m., 158–162.

Külön tanulmányban foglalkozott az egyház és Szentlélek kapcsolatával is. Észrevétele szerint a gyülekezeti tagok gyakran szétválasztják a kettőt:

„Mi magunk is, mikor a Szentlélekkel való beteljesedésről hallunk, nem az egyházra gondolunk elsősorban, hanem a pünkösdzizmus, a nyelveken szólás vagy bizarr szektás jelenségek képződnek meg előttünk. Nem szokatlan az ilyesfajta »bizonyosságtétel« sem: »Miatán kitöltötte rám Isten az ő Szentlelkét, odahagytam az egyházat, és csatlakoztam egy pneumatikus közösséghez.« Mintha bizony a Szentlélek a történelmi egyházakon kívül, azok ellenére munkálkodnék.»¹⁰

Ezt a vélekedést nem tartja elfogadhatónak, miközben elismeri, hogy az egyházak gyakran ellene álltak a Szentlélek munkájának a történelem során. Példaként említi magát a reformációt is, amikor a reformátorok a Léleknek engedve hirdették meggyőződésüket, a történelmi egyház azonban kivetette őket. Bütösi János kijelenti, hogy az Egyház és a Lélek összetartoznak mint test és lélek: „Az Egyház a Lélek nélkül élettelen test, hulla; a Lélek Egyház nélkül testetlen élet, kísértet.»¹¹ A kettő együtt alkotja a Krisztusnak testét.¹²

Bütösi János kiemelkedően fontosnak tartja, hogy a hívek a gyülekezetekben ne csak az alkalmakon jelenjenek meg, hanem egyben közösségre is találjanak. El kell kerülni az egyházban, hogy a közösség közönséggé silányuljon. Gyökössy Endre tapasztalatait hozza fel példaként, aki ezt írta: „Templomban voltam ugyan, de közösségben nem.” Pedig a gyülekezet sajátos létmódja a koinonia vagy kommunio, amely kifejezetten újszövetségi fogalom. Ez „a gyülekezetnek olyan bensőséges együttélése, amit a Szentlélek munkál.”¹³ A koinonia krisztocentrikus kifejezés, amely a gyülekezet Krisztussal való együttélését, az *en Christo*, vagyis az *unio mystica cum Christo* fogalmi tartalmát adja vissza. Ezáltal a közösség tagjait összeköti a Szentlélek, vertikális és horizontális kapcsolatokat hozva létre, így válik a keresztyén közösség egy testté, a Krisztus testévé. Bütösi János tapasztalatai szerint ennek a közösségnek a megszületése elengedhetetlen a gyülekezet egészséges működéséhez, a misszió végzéséhez. Amennyiben ezt nem találják meg a tagok a történelmi egyházakon belül, úgy majd megtalálják máshol, akár kis közösségekben, úgynevezett ekkleziológiákban, vagy éppen szektákban.¹⁴

Gyökössy Endre gondolatait ismertetve támasztja alá nézőpontját, miszerint az embernek három szintű kapcsolatra van szüksége az élethez: kapcsolatban legyen fölfelé Istennel, befelé önmagával és kifelé a felebarátjával. Az Istennel való kapcsolat ápolásában segít az imádság, az imádat, valamint a jó értelemben vett meditáció, amely által az ima kontempláció lehet.¹⁵ Gyökössy és Bütösi szerint is rehabilitálni kell a meditációt, mert „meditálni lehet imádkozás nélkül is, de igazán imádkozni meditáció nélkül aligha.”¹⁶

10 Bütösi: Egyház és Szentlélek, 2.

11 Uo.

12 Uo.

13 Bütösi: A koinónia mint az evangelizáció emberi előfeltétele, 330.

14 I. m., 330.332; Bütösi: Három haza szolgálatában, 164.; Uő: Gyülekezeteink és a misszió, 9.

15 Bütösi: A koinónia mint az evangelizáció emberi előfeltétele, 333.

16 Uo.

Bütösi meglátása szerint maga az ígértetés és az istentisztelet is közösségteremtő erővel bír. Boross Gézára hivatkozik, aki doktori kutatása során foglalkozott ezzel a témával. Boross a következő kérdéseket teszi föl, amelyekre Bütösi is ráirányítja a figyelmet:

„Mennyire tudja a prédikáció a gyülekezetet istentiszteleti közösséggé formálni? Mennyire válik a gyülekezeti koinonia az ígértetés hatására a szeretet, a kölcsönös felelősség és segítőkészség koinoniájává? És mennyire tudja a prédikáció a gyülekezetet fegyelmű közösséggé formálni?”¹⁷

Bütösi János pedig nekiszegezi az olvasónak a kérdést: „Hogy tudják protestáns gyülekezeteink a meglévő formális közösségeket családis hangulatú kisközösségek formálni?”¹⁸

Bütösi professzor korábbi tanárának, Makkai Sándornak a nyomdokain haladva felhívta a figyelmet a helyi gyülekezet fontosságára. A missziót is értelmezi a helyi gyülekezet szintjén, emellett pedig absztrakciónak tekinti azt a tételt, miszerint az egyház megelőzi létében a helyi egyházat,

„hiszen egyetemes egyház csak ott van, ahol helyi egyházak vannak, s az egyházat az teszi egyházzá, ami a helyi egyház bizonyágtételében (martyria), istentiszteletében (leiturgia), közösségében (koinonia) és szeretetszolgálatában (diakonia) történik. Az egyház a nép között végbemenő esemény inkább, mint egy őket megszólító tekintély vagy intézmény.”¹⁹

4. Gyülekezetépítés, evangelizáció, misszió

Bütösi János kritikával illeti az egyház evangelizáció- és missziófelfogását. Szerinte csak a missziós egyháznak és a missziós lelkésznek van létjogosultsága:

„Mindig is ilyen volt az egyház, amikor igazán egyház volt, csak mi erről elfeledtünk. Második helyre tettük a missziót és valami mással pótoltuk. A lelkész-központú, a vasárnapi istentiszteletekre korlátozódó állapot kialakult a történelem folyamán. De ennek bibliai gyökérzete, igazolása nincs...”²⁰

Egy másik írásában pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a missziói parancsot az egyház kereszteselési formulává szegényítette, ahelyett, hogy annak teljes értelmét szem előtt tartaná, és megélné.²¹

Bütösi János fontosnak tartja az evangelizáció fogalmi tisztázását. Eredeti műfaja szerint a megtérés hirdetését – David Bosch megfogalmazásában egy radikális lehetőség fölajánlását – jelentette, ahogyan az megjelent az ébredési mozgalmak-

ban is. Az évek során azonban kiüresedett a műfaj, manapság is leggyakrabban a vendéglelkészek meghívásában és szolgálatában merül ki.²²

„Mostanában az evangelizáció egy bevett illendőség. Egy jó gyülekezetben vannak evangelizációk, de sem az előkészítése, sem az utómunkája, sem pedig maga az evangelizáció nem az, ami az ébredési időkből volt, vagy amivé lehetne. Inkább a vendéglelkészek szolgálata, nem pedig Krisztus sereggyűjtése.”²³

Viszont különbséget kell tenni a misszió és evangelizáció műfajai között. A misszió elsősorban kifelé, az egyházon kívülre irányul, az evangelizáció pedig ott valósulhat meg, ahol már hirdették Krisztus evangéliumát, és már létezik egyház. Ennélfogva Bütösi János úgy gondolja, hogy az evangelizációnak előfeltétele a koinonia, a hívek közössége.²⁴ A professzor kifejti, hogy a megtéréssel, az Isten országába való belépéssel nincs elvégezve a keresztyén feladat, hanem valójában ezzel kezdődik minden. Nem a megtérést tekinti célnak. Ennélfogva a már megtértek felé végzett evangelizáció feladatát az Isten országában való szolgálat munkálását, az arra való biztatást jelöli meg.²⁵

Bütösi professzor sérelmezi, hogy a több évszázados múltja ellenére a Magyar Református Egyház nem tud missziói erőforrásként jelen lenni, hanem épp ellenkezőleg, személyi és anyagi segítséget vár. Küldő egyház helyett, inkább befogadó, olyan, mint egy újonnan alapított missziói állomás. Ennek okát a missziói tudat erőtlenségében látja.²⁶ A gyülekezetek misszióba való bevonásának céljával szerveztek meg 1998. május 4–5. között egy missziói konferenciát. Ennek érdekében négy munkacsoportot hoztak létre. Az első a lelkészek missziói feladatait vizsgálta, és javasolta, hogy minden gyülekezet alakítson missziói bizottságot, s a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Missziói és Felekezettudományi Tanszékének segítségével dolgozzák ki a gyülekezet missziói programját. A második munkacsoport a laikusok missziói szolgálatba való bevonásával foglalkozott, a harmadik pedig a népegyház és a hitvalló egyház kérdésével, amely arra a teológiai konklúzióra jutott, hogy ez a kettős megnevezés felosztja az egyházat egy kívánatosabb magasabb rangú és egy másodrangú csoportra, illetve egyháztagokra, ez pedig idegen a Szentírás és Jézus Krisztus lelkületétől. A negyedik munkacsoport az evangelizáció céljaként a gyülekezetépítést jelölte meg, méghozzá az evangélium-hirdetés útján.²⁷

Bütösi teológiai alapvetésként kezeli Emil Brunner megfogalmazását és megálapítását, miszerint az egyház úgy él a misszióban, amiképpen a tűz a lángban. Alapvető problémának tartja azt, hogy ha egy gyülekezet elhanyagolja a missziót, a szekták megjelenése miatt pedig ez a veszély fokozódik: „vagy mi misszionálunk,

²² Bütösi: Három haza szolgálatában, 164.

²³ Uo.

²⁴ Bütösi: A koinónia mint az evangelizáció emberi előfeltétele, 333.

²⁵ Bütösi: Három haza szolgálatában, 164.

²⁶ Bütösi: Gyülekezeteink és a misszió, 8.

²⁷ Bütösi: Három haza szolgálatában, 173–174.

vagy minket misszionálnak”.²⁸ A misszió hiánya Bütösi János meglátása szerint a gyülekezetek létét fenyegeti.²⁹

Bütösi professzor akkor sem elfogult, amikor a misszió protestáns egyháztörténetben betöltött szerepéről ír. A reformáció idejében az egyház nem tekintette elsődleges feladatának a missziót arra hivatkozva, hogy a missziói parancsot az apostolok már teljesítették. Azonban Bütösi János ezt nem találja elfogadhatónak, szerinte a missziót semmi nem homályosíthatja el, az ő látása szerint ugyanis a misszió nem funkciója az egyháznak, hanem lényege, aminek a gyülekezetek szintjén is meg kell jelennie: „A missziói egyház mindenütt a világon első sorban a helyi gyülekezet.”³⁰ Ezt úgy tartja megvalósíthatónak, sőt kívánatosnak, ha a szolgálatba bekapcsolódnak a laikusok is.³¹

„A lelkész-központú gyülekezetben a gyülekezeti tagok teddide-teddoda valakik lesznek, akik nem a Krisztus-testben élnek meg az egyháztagságukat, hanem valami másban. Hogyan lehet ezen változtatni? A lelkészeknek fel kell ébredni és a teológián arra kell őket tanítani, hogy nem ők az egyházi!”³²

„Gyülekezeteink és a misszió” című cikkében Rudolph Bohren gondolatait idézi, miszerint a misszió a Szentháromság szenvedélye. Ennek értelmében a misszió nem emberi vállalkozás, hanem az Atya az első küldő, aki kiküldi az Igét és Jézus Krisztust, hogy ezáltal az emberi világ a Szentháromság missziói területévé legyen. Maga Jézus is küldő és egyben küldött, ugyanis az Atyával együtt küldi a Szentlelket az egyház számára, valamint Krisztus küldi az övét, hogy terjesszék az evangélium híret.³³ „Az egyház a Szentháromság Isten missziójának üdvtörténeti eszköze – Krisztus mennybemenetele és visszajövele közötti időben.”³⁴ Mindemellett felhívja a figyelmet arra is, hogy számbelileg és a teológiai missziói gondolkodás tekintetében is eltolódtak már az arányok, ugyanis a keresztyének többsége nem a nyugati egyházakhoz tartozik, hanem az afrikai, latin-amerikai és ázsiai közösségekhez, utalva ezzel az inkulturáció problematikájára is. A professzor szerint a nyugati teológia revideálásra szorul.³⁵

Bütösi János számára a gyülekezetépítés szerves részét képezi a presbiter szerepének megfelelő értelmezése és betöltése. A laikusok, vagyis a nem lelkészi jellegű szolgálók munkájáról már volt szó, viszont a presbiter szerepkörét még részletesebben tárgyalja „A jól forgolódó presbiter” című cikkében. Magát a címben szereplő kifejezést az 1 Timótheus 5,17-ből kölcsönzi. Bütösi meghatározása szerint a jól forgolódó presbiter a lelkéssel közösen szolgálja az egyházat, miközben példás életet él, jó kapcsolatot ápol Istennel, a családjával, a lelkészével, az egyházzal és a világgal.³⁶

²⁸ Bütösi: Gyülekezeteink és a misszió, 8.

²⁹ Uo.

³⁰ Bütösi: Ami előttünk van, 6.

³¹ Bütösi: Ami előttünk van, 6; Uő: Három haza szolgálatában, 168–169.171.

³² I. m., 171.

³³ Bütösi: Gyülekezeteink és a misszió, 8.

³⁴ Uo.

³⁵ Bütösi: Három haza szolgálatában, 168–169.

³⁶ Bütösi: Áldjad én lelkem az Urat!, 184.

A presbiter lelkészével való kapcsolatáról azt írja Bütösi János, hogy a két szolgálattevő között munkatársi kapcsolatnak kell lennie. Kritikaként fogalmazza meg, hogy ezzel szemben a magyar gyülekezeteket lelkész-központúság jellemzi, melynek következtében a lelkészek túlterheltek, és a presbiterek ritkán töltik be szerepüket, kevésszer válnak valódi segítőké és szolgatársaikká a lelképásztoroknak. Emellett a lelkész-presbiter viszonyt tisztázatlannak is találja. Ezek a kritikai megjegyzések és javaslatok ma is aktuálisnak mondhatók. Bár vannak pozitív ellenpéldák és tapasztalatok, amikor a lelkész bevonja a gyülekezeti tagokat és különösképpen a gondnokot, presbitereket a munkába, viszont általában elmondható, hogy ez a lelkész egyéni döntésén, szolgálatának stratégiáján múlik. Bütösi János ebben a témakörben is konkretizál, és leírja, milyen lépések segíthetnek a lelkész és presbiter közötti jó kapcsolat kialakulásában. Kiemeli, hogy a presbiter vele egy szinten álló emberként fogadja el lelkészt, ami azt is jelenti, hogy nem alkalmazhat vele szemben kettős erkölcsöt, tehát amit a presbiter etikailag elvár a lelkésztől és az egyházi tisztségviselőktől, azt önmagára nézve is kötelező érvényűnek kell tartania.³⁷

Bütösi János szerint a presbiter és egyháza kapcsolatát az jellemzi, hogy a presbiter részt vesz annak kormányzásában és a szolgálatokban. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ismeri a hitvallásokat, az egyházi törvényeket, olvas egyházi könyveket, kiadványokat, folyóiratokat, részt vesz a presbiteri gyűléseken, véleményét ott fejt ki nyíltan, nem pedig máshol, az egységen munkálkodik, tisztában van gyülekezete és egyháza helyzetével, ez pedig vonatkozik a gyülekezeti költségvetésre is, a szervezetekre és statisztikákra.³⁸ A presbiter és a világ kapcsolatát illetően Bütösi János úgy nyilatkozik, hogy a jól forgolódó presbiter Krisztus jó vitéze e világban, ismeri a helyi közösség nehézségeit, segít azok megoldásában, és a társadalom felé is szolgál.³⁹

5. Ökumené

Bütösi János saját bevallása szerint azért is volt nyitott az ökumenizmusra, mert saját családjában is több katolikus felekezetű volt, így egészen közről tapasztalta meg egymás felekezeti hovatartozásának elfogadását. Amerikában végzett szolgálata során is kapott ilyen impulzusokat, amikor lelkészegyesületek elnökeként olyan bibliaközösségek tagja volt, ahol az angol anyanyelvűek között nem csak reformátusok voltak, hanem római katolikusok, görögkatolikusok, metodisták, baptisták és anglikánok, a település összetételétől függően.⁴⁰

Bütösi szerint a keresztyének egysége eleve adva van Krisztusban, az egy testben, ennél fogva az egyházak feladata nem megteremteni, hanem megvalósítani ezt az egységet a gyakorlatban. A huszadik században ennek az egységnek a fontosságát újra felfedezték, erre az időszakra tehető az Egyházak Világtanácsának megalakulása is. A protestáns álláspont szerint az egység nem zárja ki a különbözőséget, nem uniformizálást jelent, valamint hogy a különbözőségek felvállalása

³⁷ Bütösi: A jól forgolódó presbiter, 6.

³⁸ Uo.

³⁹ I. m., 6–7.

⁴⁰ Bütösi: Három haza szolgálatában, 186.

segíthet az egység felmutatásában is. Bütösi János meggyőződése szerint az „egység a misszióban és misszió az egységben” tétel megértésében van az ökumené kulcsa, ugyanis meggyőződése szerint a misszió és az egyház egysége szorosan összetartozik. Ezzel kapcsolatban felidézi az ortodox egyház nézetét, miszerint nem célravezető addig misszióról beszélni, amíg az egység kérdését nem rendezik az egyházak, nem keresik azt, vagy elhanyagolják. Nem lehet a kettőt egymástól függetlenül kezelni.⁴¹

6. Szekták és tévtanítások

Debreceni oktatói munkája során Bütösi előadásokat tartott a különböző szektákról és a jelenség teológiai értékeléséről az egyetemi hallgatóságnak, valamint gyülekezetek számára. Előadásai szövegéből pedig 1994-ben összeállítottak egy könyvet, amelyet ő maga „szektakézikönyvnek” szánt. A Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztályának gondozásában jelent meg „Tévtanítások pergőtüzében. Néhány mai szekta és szektás mozgalom bemutatása önmeghatározásuk, valamint amerikai és hazai tapasztalatok alapján” címmel.⁴²

Mivel a legtöbb ilyen szektás irányzat Amerikából vagy amerikai közvetítés által jutott el Magyarországra, így Bütösi professzort, aki 49 évet élt az Amerikai Egyesült Államokban, és tapasztalatból ismerte ezeket a mozgalmakat, a szekták szakértőjének tekintették. Kovács Tibor könyvismertetőjében kiemeli, hogy Bütösi könyvében a szekták tanait önmeghatározásuk alapján ismerteti, ami a legjobb útja annak, hogy egy mozgalmat megismerjünk, így ugyanis elkerülhetőbbé válnak a félreértések és torzítások. A szekták történeti háttérének ismertetése mellett református teológiai reflexiókat is ad a különböző tévtanításokat illetően. A könyv címetjeinek elsőrenden a tanítással, neveléssel foglalkozókat tekintette: szülőket, tanítókat, lelkészeket, szociális munkásokat.⁴³

Kocsis Elemér és Bütösi János is abban látja a szekták hirtelen megjelenésének és terjedésének okát, hogy korábban a diktatúra elzártasága miatt és az Állami Egyházügyi Hivatal ellenőrzése miatt nem volt lehetőségük szabadon működni a kis vallásos csoportosulásoknak. A rendszerváltás utáni demokrácia és szabadság azonban magával hozta a vallási pluralizmus és verseny kialakulását is. Európa ezen részére hirtelen törtek be a szekták, mintegy rázúdulva a felkészületlen társadalomra és történelmi egyházakra. Kocsis püspök hiánypótlónak nevezi Bütösi János könyvét az új vallási jelenségek megismerésében, és az azokra való felkészülésben.⁴⁴ Előadássorozatában és könyvében Bütösi professzor a leginkább tevékeny szekták mellett a pünkösdi felekezet csoportjait és a keleti misztikára alapozó irányzatokat ismertette, valamint a be nem jegyzett, okkult vallásos csoportosulásokat. Könyvében olvashatunk a Jehova Tanúiról, a mormonokról, az

41 I. m., 184–185.

42 GAÁL: Bütösi János 688; Uő: Áldjad én lelkem az Urat!, 215–218.

43 KOVÁCS: Tévtanítások pergőtüzében, 9; KOCIS: Előszó, 6; BÜTÖSI: Tévtanítások pergőtüzében, 7.

44 KOCIS: Előszó, 6; BÜTÖSI: Tévtanítások pergőtüzében, 7.

Új Apostoli Egyházzól, továbbá a munistákról és krisnásokról, a Baháizmusról, a pünkösdzimusról, valamint destruktív szekták mellett a sátánizmusról és a New Age mozgalomról.⁴⁵

Bütösi János az igaz egyház és a szekta közötti legszembetűnőbb különbségeként a Szentháromság Istenbe vetett hitet jelöli meg. Eszerint nincs olyan tévtanítás, ami vallaná a Szentháromság tanát, több irányzat pedig Krisztus istenségét is tagadja.⁴⁶ A „Három haza szolgálatában” című műben a szektákról alkotott nézetei ismeretésekor kifejezi azon meggyőződését, miszerint ha az emberek nem találnak a gyülekezetekben igazi, kapcsolatokon alapuló közösségre, akkor máshol fogják azt keresni. A szekták egyik vonzerejének éppen a zárt, szűk közösségi létet tekint, aminek „köszönhetően” szorosabb kapcsolatokra lelnek benne a tagok. Ez is az oka annak, hogy nagy hangsúlyt fektetett a gyülekezetépítés és az evangelizáció fontosságára. Meggyőződésében azt láthatjuk, hogy számára elsősorban nem a mennyiségi növekedés volt a cél, hanem a minőségi kapcsolatok és a közösségek kialakítása, ápolása. Ha mennyiségi céljai lettek volna, akkor lelkészi szolgálatát kudarcként kellett volna elkönyvelnie, hiszen az Amerikai Egyesült Államokban minden gyülekezet fogyott az évek során, ahol szolgált.⁴⁷

Bütösi János könyvében fogalmi tisztázással kezd, és közreadja a szekta definícióját. Meglátása szerint a szekta latin eredete alapján a többtől elkülönített, elkülönülő vallásos csoportot jelent. Szektának nevezi azokat a csoportokat is, amelyek egy bibliai tantúlhangsúlyoznak a többi rovására. Azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a Biblia nem szektákról beszél, hanem hamis tanítókról. Fritz Blanke svájci lelkészre hivatkozik, aki szerint a szekta, illetve a tévtanítás megköveteli a hívektől, hogy Krisztus mellett egy másik tekintélyt vagy kijelentést is elfogadjanak, és azt Krisztushoz hasonló rangra emeljék.⁴⁸

Bütösi János három csoportba sorolja a Magyarországon megjelent szektákat. Hagyományosnak nevezi azokat, amelyek Krisztus istenségét tagadják, így a Szentírás alapján is egyértelműen föl lehet ismerni őket. A második csoportot azok az irányzatok alkotják, amelyek egy keresztyén teológiai tanítást hangsúlyoznak túl a többi rovására. Példaként említi a pneumatikus beállítottságú, vagyis a Szentlélek szerepét túlértékelő mozgalmakat, többek között a pünkösdieket vagy más karizmatikus kis csoportokat. A harmadik csoportot a keleti misztika kifejezéssel illeti, amely ötvözheti magában az asztrológia, a teozófia, a keleti tanok és az okkultizmus eszméit.⁴⁹

Más teológusok Bütösi csoportosításával ellentétben hat kategóriát írtak le szociológiai szempontok alapján: egyházak, szekták, kultuszok, okkultista jelenségek, pszichotechnikák, illetve manipulációk és világvallások. Ezen meghatározás szerint a szekták a történelmi egyházakból kivált kisebb csoportok, amelyek Bütösi János második csoportjának megfelelően egy teológiai tanra a kelleténél nagyobb hangsúlyt tesznek, emellett pedig szigorú erkölcsi életvitelt követelnek meg tagjaik-

45 BÜTÖSI: Tévtanítások pergőtüzében, 8.116.

46 I. m., 10–11.

47 BÜTÖSI: Három haza szolgálatában, 164.

48 BÜTÖSI: Tévtanítások pergőtüzében, 10.

49 BÜTÖSI: Három haza szolgálatában, 179–181.

tól.⁵⁰ Ez utóbbi kategorizálás tehát jobban differenciál, Bütösi János pedig a szekta kategóriáján belül alkot három alcsoportot.

Értekezésében Bütösi professzor felhívja a figyelmet a „veszélyes vallásos irányzatokra”. Ezek jellemzőiként a totalitarizmust, a hazugságot, a csoportfüggést, az etikátlan felelősséget, az önző apokaliptikát, valamint a család- és gyermekellenességet jelöli meg. Totalitarizmus alatt azt érti, hogy a csoport tagjainak engedelmséget kell fogadniuk a csoport, illetve annak vezetője felé. A csoportfüggés abban jelenik meg, hogy a tagok az érett, önálló döntéshozatal helyett a kultikus közösségtől várják problémáik megoldását, velük tárgyalják meg azt, és az ő tanácsaik szerint járnak el. A közösséghez való erős kötődés miatt a családi kapcsolatok meggyengülnek vagy sérülnek. Krisztus visszajövetelére közeli valóságként tekintenek, az önzőség pedig abban nyilvánul meg, hogy hitük szerint ők a többi emberrel ellentétben eleget tesznek az üdvösségért, és megfelelnek Isten elvárásainak. Az etikátlan felelőtlenéget a szerző abban látja, hogy ezek az irányzatok hajlamosak erőszakot is alkalmazni.⁵¹

7. Összefoglalás

Bütösi János teológiai jelentőségét öt pontban foglaltuk össze. Gondolkodásának és örökségének talán egyik legsajátosabb motívuma a magyarság hármasként létezésének kidolgozása és teológiai értékelése. Ekléziológiája szintén említésre érdemes, hiszen azt missziói irányultsága határozta meg. Bütösi János gondolkodásában kiemelendő, hogy szerinte az egyház alapvetően missziói lényegű, és ennek a lényegnek meg kell jelennie a gyülekezet szintjén. A gyülekezetépítés, az evangelizáció és a misszió számára összetartozik, mindegyik ugyanúgy fontos, egyiket sem szabad elhanyagolni. Az egyház egysége, az ökumené hasonlóan figyelemreméltó tényező, amely nélkül valódi misszió nem is igazán képzelhető el. Szintén marandót alkotott a szekták és tévtanítások témakörében, melyet a „Tévtanítások pergőtüzében. Néhány mai szekta és szektás mozgalom bemutatása önmeghatározásuk, valamint amerikai és hazai tapasztalatok alapján” című könyve őriz az utókor számára. Teológiai munkásságának értékelése még a jövő feladata, mely során célszerű lesz vizsgálni az ébredési mozgalmak hatását gondolkodásában, a magyarság hármasként létezéséről szóló elméletének relevanciáját kérdésselvetés tárgyává tenni, valamint átgondolni gyakorlati tanácsainak és programjainak teológiai értékét. Fontos lesz ekléziológiáról szóló gondolatainak megfelelő súlyt adni, és annak kapcsolatát vizsgálni az evangelizációt, a missziót és a gyülekezetépítést érintő értekezéseivel.

Bütösi János 2010. július 12-én hunyt el Sheltonban.⁵² Mindezt hagyta az utókor: életét példának, könyveit szakirodalomnak, teológiai gondolkodását gyümölcsnek és forrásnak. Gazdag életművében, váratlan fordulatokkal tűzdelt életútjában nemcsak egy elhivatott lelkész és mélyen gondolkodó teológus munkáját láthatjuk, hanem a Szentlélek Istenét is.

⁵⁰ I. m., 181.

⁵¹ I. m., 183.

⁵² GAÁL–GONDA: „En Christo”, 13.

Felhasznált irodalom

- BÜTÖSI J.: A jól forgolódó presbiter, in *Református Tiszántúl* 1 (1993/2), 5–7.
- BÜTÖSI J.: A koinonia mint az evangelizáció emberi előfeltétele, in *Theologiai Szemle* 36 (1993/6) 330–334.
- BÜTÖSI J.: A nyugati református diaszpóra mai krízise, in *Confessio* 21 (1997/1), 71–78.
- BÜTÖSI J.: *Áldjad én lelkem az Urat! Teológiai önéletrajz*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület – Bütösi Missziói Alapítvány, 2015.
- BÜTÖSI J.: Ami előttünk van: gondolatok a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozója (MRVT) teológiai alapjairól, in *Református Tiszántúl* 3 (1995/3), 5–6.
- BÜTÖSI J.: Egyház és Szentlélek, in *Református Tiszántúl* 5 (1997/2), 2.
- BÜTÖSI J.: Gyülekezeteink és a misszió, in *Református Tiszántúl* 1 (1993/1), 8–9.
- BÜTÖSI J.: *Három haza szolgálatában*, Budapest, Henczi Lajos – Protestáns Missziói Tanulmányi Intézet, 1999.
- BÜTÖSI J.: *Tévtanítások pergőtüzében*, Budapest, Zsinati Iroda, 1994.
- GAÁL S.: Bütösi János, in Baráth B. L.–Fekete K. (szerk.): *Őrállóvá tettek. Műhelytanulmányok a debreceni teológiai oktatás és református lelkészképzés 1850–2000 közötti történetéhez*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület – Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2019, 684–690.
- KOCSIS E.: Előszó, in Bütösi János: *Missziológia mint teológiai tudomány*, Debrecen, Bütösi Missziói Alapítvány – Debreceni Református Kollégium, 1999, 5–6.
- KOVÁCS T.: *Tévtanítások pergőtüzében*. Dr. Bütösi János könyvéről, in *Református Tiszántúl* 3 (1995/1), 9.